

**АНДРОГИНЪТ В РАННИЯ НЕМСКИ РОМАНТИЗЪМ.
ОТРАЖЕНИЯ НА ОБИДИЕВИЯ МИТ ЗА ХЕРМАФРОДИТ
В РОМАНА НА НОВАЛИС „ХАЙНРИХ ФОН ОФТЕРДИНГЕН“**

Таня Бедаваджиева
Пловдивски университет „Паусий Хилендарски“

**THE ANDROGYNY IN EARLY GERMAN ROMANTICISM.
THE REFLECTION OF OVID’S MYTH OF HERMAPHRODITUS
IN NOVALIS’S NOVEL *HEINRICH VON OFTERDINGEN***

Tanya Bedavadzhieva
Paisii Hilendarski University of Plovdiv

The longing for totality and harmony has been experienced in many ages. Various articulated as a desire for oneness with God, as a compulsion for unity with nature or union of sexual opposites and which has been alternately termed the hermaphroditic or the androgynous ideal. The androgyny is a combination of masculine and feminine. In primitive times it was expression of the divine and it has served as a model for human perfection. Most creation myths tell of a world which came into existence following the break-up of a primordial unity into two opposing principles. They are few popular myths telling the story of the androgyny. First important documentation in Western philosophy is found in Plato’s *Symposium*. Plato’s myth identifies the androgyny with an ideal state of being or state of wholeness. Few centuries later Ovid’s myth telling the story of Hermaphroditus and Salmacis. Unlike Plato he is not telling the story of ideal love but of a power struggle between sexes. The main purpose of the text is to show how the early German poet Novalis uses Ovid’s myth in his novel *Heinrich von Ofterdingen*. Novalis, in many cases following Ovid’s story, but only until the moment of transformation. After that Heinrich’s story is more close to Plato’s myths of origin of love, where union of opposites is an expression of wholeness and perfection.

Key words: Plato, Ovid, Novalis, Symposium, Hermaphroditus, androgyny, Heinrich von Ofterdingen, wholeness, unity

Повечето митове за сътворението на света са свързани с идеята за разпадането на първоначалното единство. Получените опозиции се

разглеждат различно в различните култури. Познатите двойки, като добро и зло, нощ и ден, земя и небе или мъж и жена, лесно се обясняват с напрежението между противоположностите. Вследствие на това усилието за възстановяване на изначалната цялост се превръща в цел за много религии. Хермафродит, двуполово същество или още така нареченият андрогин, присъства в многобройни митове и легенди за Сътворението, когато в своята първоначална форма светът, или „първичното яйце“, е съдържал съединените принципи на мъжкото и женското, завещавайки по този начин двуполови праотци на човечеството. Андрогинът, изобразяващ сливането на противоположностите в едно божествено цяло, се открива под различна форма и в различните религии по целия свят – от божества, облечени в женски дрехи, до статуи, изобразяващи половите белези и на мъжа, и на жената, до брадати богини като откритата на остров Кипър брадата Афродита.

Три са може би основните и най-обемни митове за андрогина, които несъмнено са взаимно свързани. Това са митът за Адам, андрогините в Платоновия „Пир“ и митът за Хермафродит и Салмацида, представен от Овидий в неговите „Метаморфози“. Както пише Милена Кирова, първият разказ в Библие предполага бисексуалността на Бога (Кирова 2005: 25). От това, че божеството създава Адам и Ева по свой образ и подобие, се подразбира, че творецът и творението са андрогини. Това са мъжкото и женското начало в едно хармонично цяло преди грехопадението, белязало и тяхното разединяване. Тълкуването на текста по този начин е било жива традиция до момента, в който не бива приглушена от юдео-християнските тълкувания на Библията, които не допускат равенството между мъжа и жената. Разбирането за създаването на Ева от реброто на Адам, а не едновременно с него не допуска равноправието на Ева, а я поставя винаги във второстепенна позиция като помощник на мъжа, като носител на греховната сексуалност и оттам единствен виновник за грехопадението и изгонването им от Рая. В първия разказ за Сътворението, създаден доста по-късно, Бог твори мъжа и жената едновременно на шестия ден (1: 26 – 29). Те се появяват не само едновременно, но и напълно равноправни, както разбираме от самия текст, по образ и подобие на своя Създател. Бог разполовява своята същност и създава своите земни копия – Адам и Ева. По същия начин Библията се тълкува и в най-важния кабалистичен текст – Зохара. Той разглежда библейския текст като доказателство за едновременното създаване на мъжа и жената и съществуването на андрогинния принцип в Бог.

В „Пирът“ Платон отстъпва мястото си на Аристофан, който разказва мита за андрогина. Първоначалното съвършенство и хармония са разрушени. Двуполовите същества са разделени от обиденото божество и са обречени вечно да скитат по света. Клишираният израз в „търсене на сродната душа“ напълно описва Платоновия андрогин като трагично скитащ се по света с надежда да открие своята половинка, и страдащ за изгубеното единство. И трите типа същества, които Аристофан описва, са еднакви по външност, но с различен произход. Мъжете са наследници на Слънцето, жените – на Земята, а хермафродитите – на Луната (съдържайки в себе си и Слънцето, и Луната). Арогантни и силни именно заради своята цялостност, тези същества предизвикват боговете, последствията от което е тяхното разделяне на две половини и обричането им да търсят цял живот липсващата им част. Личното щастие е осъществимо единствено чрез възвръщането към андрогинната форма на съществуване. Тази цел е считана за постижима чрез любовта. Чрез Платоновия разказ андрогинният идеал се инфилтрира в западната култура, несъмнено повлиявайки и на Немския романтизъм.

Разбирането за андрогина претърпява развитие във времето и достига до Овидий и неговите „Метаморфози“. Историята на андрогините бива заменена с тази на един бог, който придобива в разволя на своята история два пола и се превръща в Хермафродит.

Настоящият текст ще се фокусира върху едно специфично проявление на мита за Хермафродит от Овидиевите „Метаморфози“ в романа на Новалис „Хайнрих фон Офтердинген“. Основно вниманието ще бъде насочено към отношенията между главния герой Хайнрих и неговата любима Матилде като вид интерпретация на мита за Атланиад и нимфата Салмацида.

В цялата литература от периода на Ранния романтизъм една от най-честите изяви за постигане на хармония е любовта. Андрогинът като символ на божествената хармония е важна част от литературата на Романтизма, но в творчеството на Новалис е издигнат в култ като главен образ на съвършенство. За романтиците любовта не е просто привличане между хората, а космическа сила, чрез която ще се постигнат изгубената цялостност и хармония. Тяхната представа за любовта силно се доближава до разказаното в Платоновия „Пир“, където всеки от андрогинния род е обречен цял живот да търси своята половинка. Романтическият копнеж по хармония е неизменно свързан с любовното чувство, като то не се разглежда във физическо-биологичния му аспект, а като нещо предопределено и мистично.

Любовта е навсякъде, тя е антитезата на отчуждението, дори на самата смърт. Сливането с любимия е това, което ще доведе до съвършената форма на андрогина, следователно – до възстановяването на хармонията. Повечето оценки за Ранния романтизъм почиват върху опитите на представителите му за постигането на съвършенство, било то индивидуално, или общо универсално. Копнежът за цялостност и единство, което в своята крайна форма е желание за постигане на съвършенство на земята, е изпитван през различни епохи и времена. Но единствено в Ранния немски романтизъм андрогинът се отличава като най-яркия модел за цялостност.

Още в първите страници на романа „Хайнрих фон Офтердинген“ Новалис дава своята заявка за това какво очаква неговия млад герой. Сънят, който се присънва на Хайнрих, до голяма степен напомня и преповтаря историята на Хермафродит на Овидий. Ако се съпоставят двата текста, на пръв поглед трудно би могло да се открие каквато и да е било прилика. В разказания от Овидий мит младият и красив Атлантиад напуска пещерата, в която е израснал, и тръгва на път. Покрай водите на едно прекрасно езеро, в което дори „блатни треви не растяха“ (Овидий 1974: 94), среща нимфата Салмацида. Обезумяла от силното си привличане към младия мъж, тя увива тялото си около него и моли боговете да ги слоят в едно. Вследствие на това всеки, който влезе в същия извор, се превръща в хермафродит. Атлантиад¹ е представен като отхвърлено дете, обречено да скита далеч, а съдбата му поднася изключителен жребий. Салмацида, чиято история е неразделна от тази на Хермафродит, поема цялата инициатива в свои ръце. Тя е тази, която подмамва с думи и действия петнадесетгодишния младеж. Тя е тази, която изгаря от желание и измолва от боговете да я слоят в неразделна цялост с нейния любим, докато Хермафродит остава до голяма степен пасивен. За разлика от другите два мита за андрогина, при Овидий идеята за двуполовост е представена в отрицателна светлина. За Платоновия и библейския андрогин тази двуполовост е райско начало, частица от божественото. Докато при Овидий е по-скоро нещастен край. Тук разрив с боговете липсва. Те удовлетворяват и двете молби, отправени към тях. Превръщат Салмацида в едно цяло и същевременно откликват и на молбата на Хермафродит, който трудно понася своето ново положение и желае и други да споделят съдбата му.

¹ Атлантиад се превръща в Хермафродит, след като излиза от водите на езерото и е вече едно цяло с нимфата Салмацида.

При съпоставката на трите споменати мита за андрогина – библейския, Платоновия и Овидиевия – се отличават два типа поведение. Според първия тип двуполовото същество би могло да приеме разединението като край, изживявайки липса. Според втория тип то може да поеме инициативата да свърже това, което вече е разединено, и да се върне към изначалната божествена хармония. Именно в духа на втория тип е изграден и образът на младия Хайнрих. И той като Атлантиад е млад и красив, но не е самотен и отхвърлен, а е израснал в любящо семейство. В съня, който му се явява още в самото начало на романа, откриваме конкретни проявления на Овидиевия мит. И в двата текста героите се отправят на път. Води ги желанието да видят нови места. И в двата текста заобикалящата природа е описана красива и неповторима. Свързва ги и фигурата на реката. Атлантиад иска „нови реки да съзре“ (Овидий 1974: 94). Хайнрих вижда реки, говори за реката като особено важно място, има „тайнствената река“ в част втора – „Сбъдването“. У Овидий красивият Атлантиад бива привлечен във водата от прекрасната нимфа Салмацида и сливайки се, те стават едно. Почти идентично е и случващото се в съня на Хайнрих. И той като своя хипотетичен „първообраз“ открива чист и прекрасен басейн и изпълнен с непреодолимо желание, влиза в него. Там, както пише Новалис: „В течността сякаш бяха разтворени прелестни девойки, които, след като докоснеха момъка, тозчас се сдобиваха с плът“ (Новалис 1983: 11).

И тук в съня на Хайнрих се появява синьото цвете, но това се случва едва след неговото „прераждане“, наподобяващо „метаморфозата“ на Атлантиад в двуполово същество. Но Хайнрих не разбира докрай своя сън, той бива събуден и не успява да разбере какво точно му се е присънило. За разлика от Хермафродит, който страда от своето преобразяване и желае от боговете и на други да се случи същата съдба като на него по-скоро като наказание, Хайнрих доброволно и с желание тръгва на път, „призован“ от синьото цвете. Неговата съдба ще се реши в дома на дядо му. Там той ще срещне Матилде и ще открие истинското щастие в нейно лице. Сам героят казва, че чак сега разбира какво е истински празник, чак сега усеща сладостта на виното, на храната и на самия живот. Струва му се невъзможно нещо да помрачи тази прелест, тази хармония и пълно щастие. Самият Хайнрих признава, че чувствата, които преживява при първата си среща с Матилде, са същите, които е изпитал в своя сън. Тя е неговото синьо цвете. Олицетворение на самата красота, доброта и нежност, Матилде е другата половина, която Хайнрих като един Платонов разединен андрогин е търсел, без съзнателно да е разбирал това. Това прозира и в

думите му в края на осма глава, когато се обрича на Матилде с думите: „Цялото ми същество се стреми да се слее с твоето. Само безграничното самоотдаване може да удовлетвори любовта ми — защото любовта е самоотдаване. Тя е тайнствено сливане на нашите най-съкровени същности“ (Новалис 1983: 105).

Във втората част, „Сбъдването“, вече е налице и конкретното сливане. В песента на пилигрима звучи:

Матилде и Хайнрих там съзрях пред мене –
не поотделно, а съединени.

(Новалис 1983: 138)

Тези думи почти напълно преповтарят Овидиевия текст, в който боговете откликват на молбите на Салмацида и я сливат ведно с Атлантиад:

Чуха веднага зова боговете. Телата на двама,
както се бяха преплели, във образ единствен се сливат.

(Овидий 1974: 96)

И въпреки еднаквото начало – напускането на дома и пътуването през непознати земи, настъпилата метаморфоза се тълкува различно от двамата герои. За Хермафродит съдбоносната среща със Салмацида придобива съвсем различни измерения от тази между Хайнрих и Матилде. Овидиевият герой не иска любовта на нимфата въпреки нейното силно желание: „ден да не бъде без мене и ден да не бъда без него“ (Овидий 1974: 95). Той приема своята трансформация като наказание и измолва горещо своите родители да влеят в потока магия, която да преобразява всеки мъж в полумъж. Защото това е чувството, което завладява Хермафродит. Той не възприема своята съдба като божествено сливане на две противоположности, а като обезобразяване на неговата същност.

Хайнрих приключва своето пътуване удовлетворен и щастлив, защото е открил своята половинка, открил е любовта, намерил е сищото цвете. Хайнрих разбира любовта като напълно и безвъзвратно сливане и безгранично самоотдаване. Тя го изпълва и го прави пълноценен, защото любовното чувство е движещата сила на живота. Приближава го до божественото праединство. Единствено съединяването с любимата Матилде би могло да го превърне в по-съвършен и хармоничен човек. Единствено сливането между тях, между мъжкото и женското начало би могло да разкрие истинската им същност.

Романът на Новалис в много отношения следва мита на Овидий (пътуването, потапянето във вода, реките...), но само до момента на промяната. Оттам нататък финалът е в духа на Платоновия мит, където сливането води до възвръщане на изначалната цялост, чийто център е любовта. Това е възвръщането към райското начало, добиване на частица от божественото.

Всъщност като форма Новалис следва Овидий, но като идея върви по пътя на Платон:

Единство да настане
и в мен да бъдеш ти –
едно сърце в гърдата ни
до края да тупти!

(Новалис 1983: 119)

ЛИТЕРАТУРА

- Библия 1992:** Библия. [The Holy Bible.] София: Светия Синод на Българската православна Църква, 1992.
- Брюнел, ред. 2007:** Брюнел, П. *Речник на литературните митове.* [Brunel, P. Rechnik na literaturnite mitove.] София: Рива, 2007.
- Елиаде 2017:** Елиаде, М. *Мефистофел и Андрогина.* [Eliade, M. Mefistofel i Androgina.] София: „Изток-Запад“, 2017.
- Кирова 2005:** Кирова, М. *Библейската жена.* [Kirova, M. Bibleyskata zhena.] София: ИК „Стигмати“, 2005.
- Новалис 1983:** Новалис. *Хайнрих фон Офтердинген.* [Novalis. Heinrich von Ofterdingen.] София: Народна култура, 1983.
- Овидий 1974:** Овидий. *Метаморфози.* [Ovidius. Metamorfozi.] София: Народна култура, 1974.
- Уейл 1992:** Weil, K. *Androgyny and the denial of difference.* Charlottesville: University press of Virginia, 1992.
- Фридрихсмайер 1983:** Friedrichsmeyer, S. *The Androgyne in Early German Romanticism.* Bern: Peter Lang, 1983.